

akként felnevelni, hogy ne szoruljanak alamizsnára, hanem saját munkálkodásukkal biztosítsák maguknak a létfontartást. A templomaink előtornácaiban és búcsúhelyeinken kéregető nyomorékaink szánandó és bántó képe mihamarabb örökre el fog tűnni, ha társadalmunk az egyesek által felvetett emberbaráti törekvések sikerét támogatásával előfogja mozdítani. A modern pädagogia már ott tart, hogy a nevelés igazán általános lehet, tehát valóban minimumra redukálható a nem képezhető gyermekek száma, ámde ne feledkezzünk meg arról sem, hogy amint a háborúk viseléséhez első sorban pénz kell, úgy a pädagogusok sikeres működéséhez sem elegendő a szó, a betű, a tudomány. Adná az Ég, hogy mostani felszólalásunk felhívhatná azok figyelmét, akik nemcsak az alamizsna osztogatásra, hanem kulturális intézményeink támogatására is hivatva vannak.

Társaságunk tagjainak pedig azzal a kéréssel ajánlom új vállalatunkat, hogy azt vizsgálódásuk tárgyává tenni sziveskedjenek, mert ezzel biztosítják leginkább a sikert!

VERÉDY KÁROLY.

A KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZÉS.*

A magyar közoktatásügynek egyik legfontosabb kérdése a középiskolai tanárképzés. A jó tanrendszer és a jó tankönyv hatalmas eszközei ugyan az iskola munkájának, de nélkülök még lehet jól tanítani. *Jó tanár nélkül azonban nincs jó iskola.* Ha ez így van, — amit pedig senki sem tagadhat — akkor erkölcsi kötelességünk, hogy jó tanárokról gondoskodjunk. Ez a meggyőződés sugallta nekem, hogy nézeteimet a tanárképzésről a magyar ember nyíltságával és becsületes jóhiszeműségével elmondjam. S erre a hazafias kötelességen kívül jogcímét is találok huszonkét éves tanárkodásomban, melynek fele a középiskolában, a másik fele meg a tudományegyetemen folyt le; továbbá azon tudományos tevékenységben, melyet a magyarországi közoktatásügy történetének tanulmányozásával kifejtettem.

A középiskolai tanár mivoltára nézve az a felfogásom, hogy legyen ő tudományosan kiművelt szakember és jó pädagogus. Lássuk, hogyan tehet szert erre a kettős tulajdonságra?

I. Szakképzés.

Szemünk láttára megy végbe az a jelenség, hogy nálunk Magyarországon a papok a tudományegyetemnek hittudományi, az ügyvédek

* A M. Päd. Társ. 1903. decemberi ülésén tartott előadás.

és bírák a jog- és államtudományi, az orvosok az orvostudományi facultásán szerzik meg a szakbeli tudományos képzettséget. Egész természetesen, hogy a tanárok szakbeli tudományos kiművelése a bölcsészettudományi karra maradt.

Kérdés, megoldhatja-e ez — a bölcsészettudományi kar — a rá várakozó feladatot?

Ez a kérdés oly nagy jelentőségű, hogy a tanárképzés súlypontja rajta fordul meg. Nézzünk tehát a szemébe.

Mindenekelőtt a tudományegyetem feladatáról tesztek nyílt és határozott vallomást. *A tudományegyetem feladata: a tudomány művelése önmagáért a tudományért.* A tudományegyetemi tanár kötelessége tehát saját tudományszakának művelése tudományos alapon és tudományos módszerrel. Feltárja hallgatói előtt szaktudományának világát, ismereteit, rendszerét, irányeszmeit, kútfőit, irodalmát és módszereit. Előadásaiiban mintát ad szaktudománya ismeretköreinek tudományos tárgyalására. Módszertani fejtegetéseiben és a gyakorlatok alkalmával bevezet és begyakorol szaktudománya módszereibe és ezeknek gyakorlati alkalmazásába. Mindezeket kiegészíti és támogatja saját tudományos irodalmi működésével, midőn tudományszakát önálló és a tudományt előbbre vivő művekkel gazdagítja.

Ezt a feladatot, — hogy csak a budapesti tudományegyetemről szóljak — a mai szervezet mellett, legsikeresebben a bölcsészettudományi kar oldhatja meg. Mert itt nemcsak a legtöbb tanszék van, — több mint a jogi és orvosi facultáson együttvéve; de az egyes tudományszakok collegiumai is nem évről-évre — mint a többi három facultáson, hanem két, három és négy éves ciklusokban ismétlődnek.

Így állván a dolog, nézetem szerint *a bölcsészettudományi kar, midőn egyetemi tudományos feladatát megoldja, a középiskolai tanárok szakbeli tudományos kiművelését is elvégzi.*

Ezen állításom hallatára akadhat talán valaki, aki azt kérdezi tőlem, miként egyeztetem össze ezen kijelentésemet azon föntebbi vallomással, hogy *a tudományegyetem feladata: a tudomány művelése önmagáért a tudományért?* Megfelelek.

Legelőször is a leghatározottabban tiltakozom azon föltevés ellen, hogy én talán a tudományegyetem bölcsészettudományi kara működésének tudományos színvonalát leszállítani kívánám. Nem; ez távol áll tőlem. Sőt összes erőmből kitelőleg azon fáradozom, hogy azon illustis testület tudományos feladatának megoldásához a magam részéről is hozzájárulhassak.

Előre bocsátottam már, hogy nézetem szerint *a középiskolai tanárnak tudományosan kiművelt szakembernek kell lennie.*

Ime a tanárképzés egyik célja. Ha ezt el akarjuk érni, nem a

bölcsészettudományi kar tudományos tevékenységét kell leszállítani: hanem a tanárképzésnek kell a bölcsészettudományi kar tudományos magaslataig emelkednie.

De itt már a fülembé hangzik az ellenvetés, hogy a középiskolának nem tudósokra van szüksége.

De értsük csak meg jól a szót. Ha valaki a tudós alatt egy könyvmolyt vagy egy szobatudóst ért, akit a maga félszegségében a foliánsokon kívül semmi sem érdekel: akkor igaza van, hogy ilyen tudósok nem valók a középiskolába.

De nem is ilyenekről van szó. Saját szakjukban tudományosan kiművelt és önálló irodalmi működésre alkalmas tanárokat óhajtunk látni a középiskolában. Csakis a tudományos műveltségű szaktanár kezeli igazán módszeresen a tárgyat. Tudománya kincses házából gondosan kiválasztja az ifjú léleknek való ismereteket; benső érdeklődést és kedvet tud ébreszteni tárgya iránt, s így munkásságra készítet, kitanartásra szoktat és a szellemet kiműveli.

Itt még ne feledjünk egyet. A középiskolai tanár szigorú feladatát az iskola falain belül, az ifjúság nevelő oktatásában oldja meg. Erdemeit legelső sorban a kötelességteljesítésnek ez a tere szabja meg. De másrésről az is bizonyos, hogy a középiskolai tanár munkája az iskola küszöbénél nem záródik le. A középiskolai tanári karok széles e hazában a nemzeti művelődésnek erősségei. Intelligentiájuknál fogva, az egyes városok szellemi életében vezérszerepet kell vinniök tudományos és ismeretterjesztő előadások és felolvasások tartásával s irodalmi működéssel. Szakfolyóirataink is rájuk számítanak, hogy tudományos közleményeikkel egykori mestereik, az egyetemi tanárok oldalán művelik és fejlesztik a tudományt.

Mindezt azonban, a középiskolai tanár nevéhez és állásához méltóan, csak tudományosan képzett szakember teljesítheti.

Amiatt meg nem kell aggódni, hogy a középiskolai tanároknak a bölcsészettudományi karon végbemenő tudományos kiképzésével túlzásba esünk. Hiszen nem arról van szó, hogy a középiskolai tanárjelölt mindabból vizsgálatot tegyen, amit nyolc félév lefolyása alatt a bölcsészettudományi karon hallott és tanult. A tanári vizsgálatok tárgyát és körét a tanárvizsgálati szabályzat megszabja. Ezt tudja a vizsgáló tanár, de meg a tanárjelölt is. Mily könnyű lesz ennek már a vizsgálatkor értékesíteni, a tudományegyetem nyújtotta tudományos rendszerek, benső kapcsolatok és methodikai irányelvek mellett, a tudományszak ismeretköréből és tudományos eredményeiből annyit amennyit tőle a megszabott keretek között számon kérhetnek.

De másrésről azt sem szabad feledni, hogy a középiskolai tanárt nem a vizsgálat kedvéért képezzük. Ez csak *«conditio, sine qua*

non». Mi a középiskolai tanárban azért kívánunk tudományos szakembert látni, hogy a helyét mind az iskolában, mind a tudományban, mind az életben becsülettel megállhassa.

Le akarok számolni azzal a súlyos megjegyzéssel is, hogy a tudományegyetem bölcsészettudományi kara, mint ilyen, nem végzi el a középiskolai tanárok szakbeli kiképzését; mert az egyetemi tanárok a bölcsészettudományi karon négy éven belül nem adják elő egész tudományszakukat, előre megállapított tanmenet szerint.

De lássuk csak, hogy' is áll a dolog?

Az szent egy igaz, hogy a tudományegyetem bölcsészettudományi karán, mint ilyen, megállapított tanmenet nincs. Nincs pedig azért, mert a tudományegyetemen tanszabadság van. S ez így van jól. Az egyetemi tanár tudományszakának azt a részét adja elő, amelyet akar, s akkor, amikor akarja. Ez a kérdés *elvi* oldala.

S mi történik a gyakorlatban? A budapesti tudományegyetem tanrendje arról tanúskodik, hogy a bölcsészettudományi kar tanárai tudományszakuk főbb anyagát, tárgyi csoportokban, két, három és négy éves ciklusokban — nem szigorú általánosítással szólva — igen is előadják. Ahol ez a tapasztalat talán nem teljes mértékben nyilvánul, ott a tanszak tárgyi természete az ok. Ezen a tudománykör széttagolásával, vagyis új tanszék felállításával lehet, sőt kell segíteni, — már tisztán tudományos szempontból is.

Egyébként, aki a középiskolai tanárok szakbeli kiművelését úgy képzei, hogy a tanárjelöltek részére a középiskolai tananyag minden paragraphusát elő kell adni, csak hogy bővebben, mint ahogy a középiskolában tanítják: az a tudományegyetemi oktatás természetét nem ismeri; magáról a középiskolai tanárról meg nagyon is szegényes fogalmat alkot. Hiszen midőn a tudományegyetemi tanár tudományszakának valamelyik tárgy- vagy eszmekörét fejtegeti, olyan széleskörű világot nyit meg hallgatósága előtt, hogy a fölvetett kérdés a maga lényegében, okaiban, okozataiban és összes vonatkozásaiban feltárul. S aki mindezt megértette, az előtt a le nem tárgyalt részletek önmaguktól és természetszerűleg illeszkednek be a tudományos ismeretek keretébe. S ezen mozzanatnál nem szabad elfeledni azt sem, hogy a tanárjelölteknek a tudományos kézikönyvek és a szakmunkák is rendelkezésre állanak, amelyeknek tanulmányozása nemcsak ismereteik kiegészítése, hanem az önmunkásság megszokása szempontjából is szükséges.

De meg milyen szűk látókörű tanár lenne az olyan tanárjelöltből, akinek iskolás gyermek módjára minden szót a szájába rágna; aki csak bővebben betanulja a vizsgálatra azt, amit majd ő rövidebben ad elő; akit az ismeretek százai között mindig kezénél fogva vezet-

tek, de nem szoktattak tudományos gondolkodáshoz, eszmei kapcsolatokhoz, az önállóság érvényesüléséhez és módszeres tevékenységhez!

Nem kell tehát tartani attól, sőt nemzeti művelődésünk minden barátja örüljön, hogy a középiskolai tanárok tudományos kiművelődése a tudományegyetem bölcsészettudományi karán megy végbe. Másrészről meg távol legyen még a gondolata is annak, — amit pedig némelyek utasítás alakjában is szeretnének kimondani — hogy a tudományegyetem feladata: a tanárképzés. Ez a felfogás teljes félreismerése a bölcsészettudományi kar hivatásának; ezt tudományos magaslattáról a szakiskola színvonalára rántaná alá; veszedelme és átkja lenne a magyar tudományosságnak.

De egyáltalán nincs is szükség arra, hogy a tanárképzést a bölcsészettudományi kar működésének végső céljául tűzzék ki. A tudományegyetem bölcsészettudományi karának végső célja, feladata maradjon mindig a tudomány művelése önmagáért a tudományért. Midőn ezt a magas hivatását megoldja, szépen elvégzi a középiskolai tanárok szakbeli tudományos kiművelését is. Hiszen *«in maiori continetur minus»*.

Ezen gondolattal elérkeztem azon ponthoz, ahol az 1899-ben újjászervezett m. kir. középiskolai tanárképző-intézetről is nyilatkoznom kell.

Ha rajtam állana, a m. kir. középiskolai tanárképző-intézetet a mai szervezetében nem tartanám meg. Felfogásomat így okolom meg:

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszternek 1899. évi 38,640. számú rendeletével kibocsátott új szabályzat egyebek között így hangzik:

«1. §. A m. kir. középiskolai tanárképző-intézet arról gondoskodik, hogy a középiskolai tanári pályára készülő főiskolai hallgatók a hivatásuk szempontjából megkívánt szakszerű képzettséget és gyakorlati készséget tervszerű tanulmányi rendben megszerezhessék... Különösen gondoskodik a tanárképző arról, hogy a jelöltek:

a) a főiskolai előadások keretében minden szakban rendszeres tanfolyamot végezzenek;

b) előképzettségök megszilárdítására és az egyetemi előadások kellő feldolgozására a tanárképző hatósága alatt álló repetitorok gyakorlatiban résztvehessenek;

c) a szakképzettségük érdekében szükséges modern nyelveknek valamelyikét, első sorban a németet vagy franciát, teljesen megtanulják.»

«8. §. A tanács teendői:...

b) a tanárképzés szempontjából szükséges előadások tartására főiskolai tanárokat kér föl...

a) repetitorokat, illetőleg nyelvmestereket alkalmaz.»

11. §. A tanárképző elnöke, igazgatója és tanácsa tartoznak gondoskodni arról:

a) hogy évenként, az illető szaktudomány természetéhez képest oly bevezető előadások tartassanak, melyek az egyetemre lépő hallgatókat kellőképen tájékoztatásuk választott szaktanulmányuknak feladata, módszerei és irodalma körül;

b) hogy az előadások sorában rendes két vagy három évi időszakban a középiskolai tanárképzés követelte tanulmányoknak minden fontosabb ága oly terjedelemben és irányban tárgyalassék, hogy a tanárjelöltek tudományszakuk alapelveit, módszereit és főbb tanait rendszeres összefüggésben az egyetemi évek alatt megismerhessék és elsajátíthassák.»

Ami az egyetemi előadásoknak rendszeres tanfolyamait illeti, egészen világos a helyzet. Főntebb már kifejtettem, hogy a bölcsészettudományi kar, midőn egyetemi tudományos feladatát megoldja, a középiskolai tanárok szakbeli tudományos kiművelését is elvégzi. Olyan rendszeres tanfolyamokra tehát nincs szükség.

De tovább megyek. Az ilyen rendszeres tanfolyamokra nemcsak hogy nincs szükség, hanem — szerintem — határozottan károsak lennének. Szánalommal tekintenek az olyan középiskolai tanári nemzedékre, amelyet bővített kiadású középiskolai rendszerben műveltek ki; amely a maga lábán soha sem járt; amely még egyetemi collegiumai megválasztásában sem gondolkodhatott a maga fejével. Hogy az efféle megkötött rendszer Franciaországban milyen keserű gyümölcsöket termett, megdöbbentő vonásokkal rajzolta dr. *Heinrich* Gusztáv Rector Magnificus ezeidei rectori székfoglalójában.* Erősen intő példa, hogy ezen irányban ne haladjunk! A közoktatásügy épületének minden zugát a szabadság éltető levegője töltse meg. Gondolkodó fők, önálló szellemek, lelkes munkások és szilárd jellemek ezen légkörben növekednek. A magyar közoktatásügynek és a magyar hazának pedig ilyenekre van szüksége.

Az olyan rendszeres tanfolyamokat az egyetemi tanszabadság szempontjából sem helyeselhetem. Mert hogy általuk, ha egész határozottsággal életbe lépnének, az egyetemi tanszabadság csorbulna: ezt tagadni nem lehet.

A szabályzat értelmében, a m. kir. tanárképző-intézet tanácsa »a tanárképzés szempontjából szükséges előadások tartására főiskolai tanárokat kér föl». (8. §.)

Ha áll az, — amit pedig kimutattam — hogy a bölcsészett-

* Magyar Pædagogia 1903. 8. sz. 456. l.

tudományi kar, midőn egyetemi tudományos feladatát megoldja, a középiskolai tanárok szakbeli tudományos kiművelését is elvégzi: akkor nincs szükség arra, hogy a bölcsészettudományi kar tanárait a m. kir. tanárképző részéről még külön előadások tartására is felszólítsák. S ez a tudomány szempontjából nagy jelentőségű. Hiszen az egyetemi tanár a tudománynak nemcsak előadását, hanem irodalmi művelését is életfeladatának vallja. Ha tanszéki kötelmein túl előadások nem várnak rája, több időt szentelhet az irodalmi munkának. S ezzel a tudomány sokat nyer. Ne halmozzuk el órával — még ilyen önkéntes vállalkozás útján se — azokat az egyetemi tanárokat; egy egész életen át összegyűjtött tudományukat hadd kamatoztassák minél zavartalanabbul a tudományos irodalom mezején.

Arra sincs szükség, hogy a m. kir. tanárképző-intézet repetitorokat és nyelvmestereket alkalmazzon. Hiszen nyelvmestereket a tudományegyetem úgyis tart. Amelyik tanárjelölt idegen nyelvet akar tanulni, bármelyik nyelvmestert hallgathatja.

Ami meg a repetitorokat illeti, azért csakugyan fölösleges az alkalmazásuk, hogy teszem az ő vezetésük alatt a jelöltek latin vagy görög szöveget olvassanak. Annyi önmunkásságot már igazán meg kell követelni a középiskolai tanárjelölttől, hogy ezt a munkát egy maga is elvégezze. A gyakorlatok végzésénél sem repetitort alkalmaznék kisegítőül. De erről majd alább.

Az eddigi tárgyalás eredménye ez: *A bölcsészettudományi kar, midőn egyetemi tudományos feladatát megoldja, a középiskolai tanárok szakbeli tudományos kiművelését is elvégzi. Éppen ezért a m. kir. középiskolai tanárképző-intézet a mai szervezetében nem szükséges; hiszen rendszeres tanfolyamait éppen a bölcsészettudományi kar munkája teszi fölöslegessé; a correpetitorok munkáját meg a tanárjelöltek önmunkásságára és magára a bölcsészettudományi karra kell hagyni.*

Mindezek után elmondom immár, miként gondolom én a középiskolai tanárok *szakbeli tudományos kiművelését*:

1. A középiskolai tanárjelöltek hallgassák szaktárgyaikat a bölcsészettudományi karon * négy éven át. A reál szaktárgyú tanárjelöltek a műegyetemi előadásokat is hallgathatják. A középiskolai tanárvizsgálati szabályzat a szaktárgy egyes részeinek hallgatására nézve az egymásutánt — igazi pædagogiai érzékkel — olyan általánosságban szabja meg, hogy útbaigazítást is ad, de azért a tanszabadságot sem sérti. Kíváncs, hogy a szabályzatnak ez a szelleme a jövőben is érvényesülhessen.

* Ez a tétel — természetesen — nem érinti a benedekrendiek pannonhalmi tanárképzőjét.

2. Amelyik tudományszaknál a középiskolai tanárok tudományos kiművelése a tudományszak széttagolását követeli, ott állítsunk fel a tudományegyetem bölcsészettudományi karán új tanszéket. A budapesti tudományegyetem bölcsészettudományi karán három-négy új tanszék felállításával teljesen célt érünk.

3. A tanárképző-intézet helyett egészítsük ki, fejlesszük és szaporítsuk a szak-seminariumokat. Amit szellemben és anyagban a tanárképzőre fordítanak, áldozzák a seminariumokra. Igaz, hogy a tanárképző-intézet is részben a seminariumok munkájára támaszkodik. Igen, de ez is csak azt mutatja, hogy a tanárképző mostani szervezete nem megfelelő. Hiszen, ha valami, akkor éppen a seminariumi oktatás az egyetemi tanárnak, mint ilyennek, legsajátosabb, mondjuk, legegényibb munkája. Ennek elvégzésére a tudományos szempont késztet, s éppen nem szükséges a tanárképző-intézet megbízása.

Hogy ezek a szak-seminariumok a tanárjelöltek nagy száma mellett is virágozhassanak, a látogatottabb tanszékek mellé adiunctusokat kell állítani. Ezek a gyakorlatoknál a szaktanároknak segítségére lesznek és elvégzik azt a feladatot, amit a jelenlegi tanárképzőben a repetitorok a gyakorlatok által megoldanak. Az adiunctusoknak ily módú alkalmazását már az a szempont is javasolja, hogy ők az egyes tanszékek mellett sokkal közelebb vannak az egyetemi tanárhoz; ennek előadását és rendszerét ismerik, s így az egyetemi anyag feldolgozásánál jobban kézre járhatnak, mint akik az egyetem keretén kívül állanak, — legyenek bár egyénileg jeles szakemberek.

Hát ha még arra gondolunk, — pedig ez is legelsőrendű dolog — hogy az ily fajta adiunctusi intézmény az egyetemi tanári succrescentia létrejövésére és kifejlődésére a legbiztosabb és legtermészetesebb talaj: akkor alig lehet elejteni azt az eszmét, melyet az adiunctusokra nézve fölvettem.

A seminariumok fejlesztésének hangsúlyozásánál nem hallgatom el, hogy bizony itt Budapesten nehézségekkel küzdünk. Helyiségeink szűkek, elégtelenek. Ifjainknak csak egy része fér el bennök. Reméljük, hogy a bölcsészettudományi kar, az új műegyetem elkészültével, a mai műegyetem épületében nem sokára feladatához mértén elhelyezkedhetik. Ekkor majd elérkezik az ideje annak, hogy a tanárjelöltek a szak-seminariumokban elférnek és tudományos kiművelésük munkája elé térbeli akadály nem gördül. Ez az időpont a tanárképzés dolgában nevezetes mozzanat leszen. De csak úgy, ha ezt a tényt a szak-seminariumok könyvtárainak arányos kiegészítése kíséri. Az volna az ideális állapot, ha tisztem a classica-philologiai seminarium könyvtárában a latin és görög auctorok, amelyeknek olvasása kötelező, akár husz példányban is megvolnának. A magyar tanárjelöltben

megvan a jóakarát és a szorgalom, csak akadályra ne találjon. De ha a saját szak-seminariumába nem juthat be; az egyetemi könyvtár olvasóterméből meg — amely szintén kicsiny — kizsorul: lehet-e csodálkozni, ha munkakedvét veszti és elernyed?

4. A báró Eötvös József-collegium rövid élete alatt is nagyon bevált. Ez a tapasztalat határozottan megjeleli az utat, amelyen haladnunk kell. Egészsítsük ki és rendezzük be ezt a collegiumot *nyolcvan-száz* tanárjelöltre. Kolozsvárott meg állítsunk föl egy azonos szervezetű collegiumot *húsz-harminc* tanárjelölt részére. Ez a két collegium a két egyetem szolgálatában a középiskolai tanárképzésnek gazdagon termő melegágya leszen. Velök és általok sok szegény és tehetséges ifjút mentenénk föl a kenyérkeresés nehéz munkájától, akik e helyett szívesen szentelnék idejüket az önművelés nemes feladatainak. Ezt a két collegiumot szépen kiegészíti a cisztercieknek az egykori párisi Bernardinumra emlékeztető budapesti collegiuma, a kegyesrendiek budapesti és kolozsvári Kalazantinuma s a prémontrieieknek legifjabb keletű budapesti Norbertinuma. Azonos célt szolgál a benedekrendiek pannonhalmi tanárképzője is; de ez egymagában, az egyetem közreműködése nélkül fáradoz a tanárképzés feladatainak megoldásán.

5. Nyelvmentert tartson a tudományegyetem annyit, ahányra szükség van.

6. A tanárképzés céljaira megszavazott 1000 koronás ösztöndíjak fentartandók. Adományozásuk a versenyosztöndíjak módjára — hiszem — célszerűbb lenne.

II. Pædagogiai képzés.

A középiskolai tanár ne csak tudományosan kiművelt szakember, hanem jó *paedagogus* is legyen. Aki szakjában, mint tudományban, otthon van, még nem következik, hogy jól tud tanítani; még kevésbbé, hogy jól tud nevelni. Pedig a tanártól megköveteljük, hogy jól tanítson és jól neveljen.

A tanár az iskolában nem tisztviselő, hanem atya, aki oktat és nevel. Neki tehát ismernie kell az emberi természetet minden vonatkozásában és megnyilatkozásában. Erre pedig első sorban pædagogiai tanulmányok segítségével juthat. A tudomány-egyetem az ő pædagogiai tanszékével gondoskodik róla, hogy a tanárjelöltek egyetemi tanulmányaik idején az elméleti pædagiában és a pædagi történetében alaposan kiművelődjenek. A filozófiai collegiumok által meg a filozófiai alapot és gondolkodást biztosítja mind a pædagi, mind a szaktanulmányok terén.

De ez még nem elég. A középiskolai tanárjelöltnek még gya-

korlati kiképzésre is van szüksége. S ez az, amire eddig kevés ügyet vetettünk; s ami pedig különösen megérdemli gondoskodásunkat.

A gyakorlati tanárképzés megoldásáról így vélekedem:

1. Állítsunk a tudományegyetem bölcsészettudományi karán mind Budapesten, mind Kolozsvárott tanszéket a *gyakorlati paedagógiának*.^{*} Ezen tanszék tanárának feladata, a didaktika általános elveinek ismertetésén kívül, az egyes szaktárgyak módszerének tárgyalása. Így minden tanárjelölt már az egyetemen megismerné szaktudománya gyakorlati módszerét és tisztába jönne azon eljárással, amelyet egykor majd követnie kell.

2. Elvül kellene kimondani, hogy az egyetemi tanfolyam befejeztével mindjárt senki sem alkalmazható tényleges tanárként. Valljuk meg őszintén és nyíltan, hogy tanárképzésünknek a legnagyobb gyöngéje eddig éppen ennél a pontnál található. Hiszen hogy is történik a dolog? Amint középiskolai tanárjelölteink négy évi tanulmányukat az egyetemen elvégezték, rögtön tanárokkul alkalmazzák őket. Leszámítva azon keveseket, akik a budapesti gyakorló gimnáziumban egy évi gyakorlatot végeznek. Így azután alaposan kiművelt és lelkes tanárjelölteink nagy része minden gyakorlat és minden gyakorlati tájékozódás nélkül fog hozzá a tanárkodáshoz. Mennyi kísérletezés, mennyi hiba, mennyi helytelen eljárás, mennyi rendszertelenség és mennyi rossz rendszer fűződik ezen tényhez! Ki tudná megmondani, hogy a rossz tanár mennyi könyvet fakaszt, hány lelket keserít el, hány életpályát tesz tönkre és mennyit árt az iskolának? Hány rossz tanárból vált volna tisztességes pädagogus, hány jó tanárból lett volna még jobb és mennyi tapogatódzástól szabadult volna meg, ha nincs ez a helytelen rendszer, vagy ha jobban tetszik, rendszeres helytelenség!

Itt van már az ideje, hogy ezen a bajon gyökeresen segítsünk. Ezentúl már az sem hozható fel mentségül, hogy a fiatal tanárookra szükség van; hiszen már is odajutottunk, hogy egyetemet végzett tanárjelölteink nem kapnak állást. Ne késedelmezzünk, hanem mondjuk ki, hogy ezentúl minden tanárjelölt, akinek már van szakvizsgálata, egy évig pädagogiai gyakorlatra megy.

Ezt a kérdést — mint különben mindent — ne kicsinyes, hanem magasabb szempontból fogjuk fel. Az, hogy tanárjelölteink egy évvel később jutnak a tanárkodáshoz, vagy hogy a kiművelésük több anyagi áldozatba kerül: harmadrendű dolog. A kérdést az dönti el,

^{*} Hogy Németországon milyen gondot fordítanak a gyakorlati pädagogia tanszékére, nem régiben ismertette Sinka Sándor «A porosz tanárképzés múltja és jelene» c. cikkében. (Országos középiskolai tanár-egyesületi Közlöny. 1903. évf. 569. l.)

vajjon az egy évi pædagogiai gyakorlat által nyer-e a közoktatás ügye, vagy nem? Hogy itt a felelet csak *igen* lehet, a dolog természetéből következik. Nyer maga a tanárjelölt, aki egy évet egészen zavartalanul szentelhet elméleti és gyakorlati pædagogiai kiművelésére; míg eddig a tényleges tanárkodás mellett szinte csak lopva szoríthatott magának időt pædagogiai előkészületeire. Nyer az iskola, mert gyakorlat hijával levő tanár nem lépné át többé az iskola küszöbét. Hogy ez a tény pædagogiai szempontból nagyon sokat mond, tegyük csak szívünkre a kezünket s valljuk meg mindnyájan, kik ilyen gyakorlat nélkül kezdtük meg a tanárkodást. De hát nem is lehet ez másként. Hiszen ha a lelkésznek, az ügyvédnek, a bírónak, az orvosnak, szóval mindenkinek bele kell gyakorlatilag okulnia a hivatásába: csak éppen a tanár az a kiváltságos teremtes, aki az emberiség legdrágább kincsét, magát az embert minden előzetes tapasztalás nélkül helyesen és sikeresen tudja tanítani és nevelni?! Félre az ilyen hihetetlen föltevessel!!

A gyakorlati évre nézve ez a felfogásom:

Szervezni kell Budapesten egy gyakorló gimnáziumot, Kolozsvárott egy gyakorló reáliskolát* — mind a kettőt nyolc-nyolc osztállyal. A gimnáziumi tanárjelöltek Budapestre, a reáliskolaiak meg Kolozsvárra mennének gyakorlatra. A gyakorló iskolának kapcsolatban kellene állania az egyetem pædagogiai, főleg gyakorlati pædagogiai tanszékével. Vagyis a pædagogia, és pedig a gyakorlati pædagogia tanárának a kezébe kellene letenni a gyakorlati tanárképző vezetését. Ez lenne a pædagogia, különösen a gyakorlati pædagogia tanárának a szemináriuma. Itt megadná ő a jelölteknek a szükséges útbaigatásokat mind a módszerre, mind a pædagogiai tudományos képzésre nézve; s egyúttal mint vezető irányítaná a gyakorló iskola pædagogiai és didaktikai működését.

A budapesti és kolozsvári gyakorló iskolán kívül még másutt is módot kell nyújtani a gyakorlati év eltöltésére. Én itt nem az iskolához, hanem az emberhez, a tanárhoz csatolnám a jogot. Budapestről és Kolozsvárról most nem is szólva, vidéki városainkban sok derék tanár működik, akiknek a pæagogiája tiszteletreméltó gyümölcsöket terem. Emellett a jogi és méltányossági szempontok is követelik, hogy a szerzetes tanító-rendek, a felekezetek és az állam iskoláinak tanárai se legyenek kizárva a gyakorlati tanárképzés munkája köréből. Én azt gondolom, hogy mindezek közül azon tanárnak kellene megadni a jogot a tanárjelöltek vezetésére a gyakorlati év alatt, akit valamely

* Schneller István dr. kolozsvári egyetemi tanár javaslatában szintén a reáliskola mellett szállt síkra. (Magy. Pædagogia 1903. évf. 175. l.)

főgimnázium vagy főreáliskola igazgatója megokolt jelentésében arra hivatottnak nyilvánítt. Ugyanazon tanintézetben, ugyanazon szakra csak egy tanár kaphatja meg a jogot.

A gyakorlati éven levő jelölt köteles az iskolában megjelenni szaktárgyainak azon előadásain, amelyeket a gyakorló iskolánál a tanárképző vezetője, másutt meg a vezető szaktanár előir. A tanárjelölt a tanév négy első hónapjában csak mint figyelő van jelen az előadásokon. Később azonban a szaktanár jelenlétében és megbízásából már megpróbálkozik a tanítással. A szaktanár így győződhetik meg, hogy a jelölt a módszerrel mennyire van; s a további útbaigatásokat így adhatja meg. Arról azonban szó sem lehet, hogy a jelölt a tanítást valamelyik osztályban a szaktanártól egészen átvegye és függetlenül folytassa. Egyáltalán a jelöltet a gyakorlati év alatt, mint helyettest, tanítás céljából az iskolába beállítani nem lehet. A gyakorlati év maradjon gyakorlati év a szó szoros értelmében.

Éppen ezért a gyakorlati év alatt különös figyelmet érdemel a jelöltek bevezetése a szaktárgyi kísérletekbe. Már az egyetem, különösen most legújabbán gondoskodik róla, hogy a tanárjelöltek szaktudományukban gyakorlati ügyességre is szert tegyenek. Erre szolgálnak a laboratóriumi gyakorlatok. Ezenkívül a budapesti tudományegyetemen most szerveztek tanszéket a gyakorlati fizika és a gyakorlati chemia részére. De mindezekén túl még multhatatlanul szükséges, hogy a tanárjelölteket a gyakorlati év alatt a kísérletekbe alaposan belegyakorolják.

A jelöltre a gyakorlati év alatt erős feladat vár. Egyrésről tudományos alapon tanulmányozza a pædagogiót és a filozófiát; másrésről gyakorlatilag beleokul a nevelő és oktató munkába. Természetesen a vezető szaktanárnak is nagy munkát kell végeznie. Szaktudása és gyakorlati ügyessége mellett összes pædagogiai készségre szükség van, hogy célt érzünk. Hiszen azt várjuk tőle, hogy a vezetés a nevelés és oktatás minden mozzanatára kiterjedjen. A jelölt gyakorlatból és tájékozó megbeszélés alapján ismerje meg, minő legyen a tanár magatartása és bánásmódja az iskolában; minő alapelvek irányítsák a nevelésben és oktatásban; hogyan kell fegyelmeznie és miként oldhatja meg leghelyesebben az osztályfőnök fontos feladatait; minő methodikai eljárással értetheti meg legkönnyebben és kedveltetheti meg legjobban a tárgyat; hogyan kell a tanárnak a gyakorlatokat készítenie és kijavítania; hogyan kell kérdeznie és osztályoznia; miként kell a tanárnak szaktárgyaival a többi tárgyak, egyéniségével meg a tanári kar tagjai közé beilleszkednie; minő jogai és kötelességei vannak a tanárnak a tanintézettel és a hatóságokkal szemben; minő administratív és írásbeli teendők várnak a tanárra s ezeket miként

kell elvégezni. Éppen ezért meg kellene a jelölteknek hívni még a tanári tanácskozmányokra is; hadd lássák az iskola életét összes nyilvánulásaiban. Szóval az egyetemi tanulmányok és okulások után a gyakorlati évtől azt várjuk, hogy tanárjelöltjeinket jó pædagogusokká és gyakorlati tanárokká avatja, akik szeretik az iskolát s az ifjuság is szereti őket.

A szaktanárok a tanév vége felé, midőn a jelölt pædagogiai vizsgálatra jelentkezik, az országos középiskolai tanárvizsgáló bizottság elnökének részletes írásbeli jelentésben számolnak be szerzett tapasztalataikról, kiterjeszkedve a jelölt pædagogiai hivatottságára és a gyakorlati tanításban igazolt készségére.

A tanintézet igazgatójának ellenőrző joga természetesen a tanárjelölt vezetésére is kiterjedne. Úgy szintén a tankerületi kir. főigazgató is gyakorolná főfelügyeleti jogát a pædagogiai gyakorlaton levő tanárjelölt vezetésére nézve. Tapasztalatait közölné a vezető tanárral és a tanárjelölttel. Mindegyikkel természetesen a rá vonatkozó dolgokat. Ezenkívül véleményes jelentését hivatalos fölterjesztésében adná elő.

3. A gyakorlati év rendszeresítése hozza magával, hogy a tanárjelölteknek a pædagogiai vizsgálat alkalmával *gyakorlati vizsgálatot* is kellene tenniök. Vagyis a jelöltnek a vizsgáló bizottság előtt nyilvános iskolában kellene igazolnia, hogy a gyakorlati nevelés és oktatás terén otthonos.

Íme, főbb vonásokban kifejtettem, miként válnak tanárjelöltjeink tudományosan kiművelt szakemberekké és jó pædagogusokká. A középiskolai tanárképzés kérdésének további részletezése és a történeti vonatkozások tárgyalása ezuttal nem célom. Még kevésbé esett mostani feladatom keretébe azon szempontok mérlegelése, hogy a már tényleges tanárok gyakorlati pædagogiaiájának fejlődésére a kölcsönös hospitálás, a módszeres tanácskozások, a főigazgatók elnöksége alatt végbemenő konferenciák, az érettségi vizsgálati tanulságok és más iskolák látogatása mily módon és mily arányban hatnak. Indítványt nem terjeszték elő; de azon gondolatokról, amelyeket fölvettem, az a meggyőződése, hogy megvalósulásuk a magyar közoktatás ügyének javára válnék.

BÉKEFI REMIG.